

Ómagyar partitív specifikusság

Egedi Barbara
Nyelvtudományi Intézet

Az előadás egy olyan adatszoporttal, illetve nyelvtani jelenséggel foglalkozik, amely a magyar főnévi kifejezések átfogó történeti vizsgálata során merült fel, azon belül is a módosítókkal bővített főnévi kifejezések szemantikai és szintaktikai tulajdonságainak tárgykörében.

A referencialitás kódolásának időbeli változása során külön figyelmet érdemel az ún. lokatív módosítók (Rijkhoff 2001 felosztása nyomán), amelyek a főnévi kifejezés referensét egy bizonyos térbeli, időbeli vagy kognitív dimenzióban helyezik el. Az elhelyezhetőség szoros összefüggésben áll az azonosíthatósággal, az ilyen főnévi kifejezések referenciális azonosítása ezért a módosító referencialitás tulajdonságainak függvénye. Szerkeztípusokra vetítve, tipikus lokatív módosításnak tekinthetők a birtokos szerkezetek, illetve az adpozíciós kifejezésekkel vagy mutató névmásokkal módosított főnévi szerkezetek. Észre kell venni azonban, hogy referenciális megszorítást végeznek a sorszámnevek, a fokozott melléknevek és az *-ik* jeles módosítók is (pl. *egyik*, *mindegyik*, *valamelyik*). Ezek a hagyományos leíró taxonómiában (S. Hámori 1995) a minőségjelzők osztályán belül a kijelölő jelzők csoportjába tartoznak, de fontos megfigyelni, hogy nem deskriptív tartalommal járnak hozzá a főnévi kifejezés leírásához, még csak nem is kvantifikálnak a szó szoros értelmében, mivel nem számosságot adnak meg, hanem valamilyen módon kijelölik a referens helyét egy adott halmazban, vagy egy ismert halmaz tagjaként azonosítják a denotátumot. Függetlenül attól, hogy az így kapott kifejezések nyelvtanilag határozottként viselkednek-e, közös szemantikai tulajdonságuk a partitív specifikusság.

Jelen előadás tehát a partitív specifikus olvasatú főnévi kifejezések szerkeztörténetét vizsgálja. Az *-ik* jeles módosítók osztálya ugyanis csak fokozatosan épült ki, ómagyar kori előfordulásuk még ritka, illetve korlátozott disztribúcióval bír: az *-ik* jeles kifejezések eleinte csak partitív szerkezetek alaptagjaként szerepelnek, módosítói használatuk csak fokozatosan jelenik meg, és messze nem egyenletesen az érintett funkciószavak csoportján belül. Az előadás egyrészt a terjedés fokozatait kívánja bemutatni, finomítva az ebben a tárgyban született korábbi megállapításokat (É. Kiss 2017), másrészt egy kettős hipotézist igazol a jelzős módosítás ómagyar rendszerének szinkrón leírásában. Az *-ik* jeles módosítók hiánya ugyanis nem egyenlő a partitív specifikus olvasatú főnévi kifejezések hiányával, ez utóbbi olvasatok rendszerszerű megjelenésére feltétlenül számítanunk kell. Az előadás során bemutatott adatszoportok nyilvánvalóvá teszik, hogy az *-ik* jeles determináns-kvantorok szisztematikus megjelenése előtt a partitív specifikusság grammatikai kifejezésére két stratégia mutatható ki: a.) szintaktikai stratégia, azaz partitív szerkezetek széleskörű, arányaiban sokkal gyakoribb használata jelzős szerkezetek helyett (pl. ómagyar *ő közöllök egy* vs. mai magyar: *egyikük*); b.) kvantorok használata módosító funkcióban, azonban az érintett névmásosztály egyes elemeinek maitól eltérő lexikális szemantikai tulajdonságaival (pl. ómagyar *egy* vs. mai magyar: *egyik*; ómagyar *egymenden* vs. mai magyar: *mindegyik*; ómagyar *mely_{MOD}/ki_{ALAPTAG}* vs. mai magyar: *melyik*).

Hivatkozások: É. KISS Katalin. 2017. Az *-ik* kiemelőjel eredetéről. In: É. Kiss, Katalin & Hegedűs, Attila & Pintér, Lilla (szerk.): *Nyelvelmélet és diakronia 3*. Budapest–Piliscsaba: PPKE BTK. 75–90. É. KISS, Katalin 2018. Possessive agreement turned into a derivational suffix. In: Bartos H., den Dikken M., Bánréti Z., Váradi T. (eds.): *Boundaries Crossed, at the Interfaces of Morphosyntax, Phonology, Pragmatics and Semantics*. Studies in Natural Language and Linguistic Theory, vol 94. Springer, Cham, 87-105. S. HÁMORI Antónia 1995. Alárendelő szerkezetek: A főnévi szerkezetek. In: Benkő L. (szerk.), *A magyar nyelv történeti nyelvtana II/2. A kései ómagyar kor*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 329-425. RIJKHOFF, Jan 2001. Dimensions of adnominal modification. In: Haspelmath, Martin et al. (ed.) *Language Typology and Language Universals*. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft. Band 20.1. Berlin – New York: Walter de Gruyter. 522-533.